

V komparatívne orientovanej línii svojich prác publikoval Z. Beran viacero podnetných, materiálovo dobre podložených štúdií. Patrí medzi ne *Kontext slovensko-český*, kde s prihliadnutím na širšie európske pozadie konfrontoval slovenskú a českú romantickú historickú novelu. Próze toho istého obdobia s témou zo súčasnosti je venovaná štúdia *Jozef Miloslav Hurban a česká próza*, skúmajúca typologické súvislosti i kontaktové vzťahy slovenského autora s J. K. Tylom. K ďalšiemu literárnemu obdobiu sa viaže štúdia *České analógie Eleny Maróthy-Šoltésovej* a časový oblúk tejto línie uzatvára štúdia *Vilém Závada a slovenská literatúra*.

V línii výskumu venovanej slovenskej literatúre sa Z. Beran koncentroval na obdobie realizmu. Spúšťal sondy najmä do diela S. H. Vajanského a Ľ. Podjavorinskej. V štúdiu *K začiatkom Vajanského prozaickej epiky* prostredníctvom porovnania dvoch próz tohto autora rozkrýva genézu jeho autorského typu. Štádium formovania sledoval aj u Ľ. Podjavorinskej v štúdiu *Dve poviedky Ludmily Podjavorinskej*. K tejto autorky sa vrátil v analýze jej novely z neskoršieho obdobia *Žena*, všímajúc si prednostne jej jazyk a štýl. Kultivovane a s porozumením je napísaná aj štúdia venovaná jednému z autorov moderny *Zmyslové ladenie Kraskovej poézie*. Z. Beran je tiež spoluautorom *Slovníka slovenských spisovateľov*, do ktorého prispel viacerými heslami, najmä o autoroch obdobia realizmu.

Štúdie a články Z. Berana o českej literatúre vznikali zväčša ako doslovy k slovenským vydaniom diel českých spisovateľov v edícii Čítanie študujúcej mládeže vo vydavateľstve Tatran, ktoré sám edične pripravil. Obsiahli široké spektrum autorov od romantizmu po súčasnosť (od K. H. Máchu cez J. Nerudu, J. Wolkra, J. Otčenáška až po B. Hrabala, aby som spomenula aspoň niektorých). Nešlo mu len o informatívne priblíženie českého autora slovenskému čitateľovi, zreteľná je v nich snaha o hlbší ponor do diela a jeho rozkrytie. Predovšetkým českú literatúru, odbornú i beletristickú, sledoval Z. Beran aj ako recenzent, ale príležitostne recenzoval aj slovenskú tvorbu. Kapitoly o českej literatúre participoval aj na tvorbe stredoškolských učebníc.

Aj keď v posledných rokoch boli kontakty Zdeňka Berana s bývalými spolupracovníkmi dosť sporadické, jeho odchod bol pre nás nečakaný, správa o ňom všetkých zaskočila a zaboľela. Zostáva naňho spomienka ako na vzácne ľudského, korektného človeka, kolegu a priateľa, ktorý nám bude chýbať. Zostávajú výsledky jeho práce, vedeckej aj tej, ktorou sa ako pedagóg podpísal na generáciách študentov.

Anna Kruláková

Za Milošom Tomčíkom

Dňa 15. októbra 2009 zomrel Miloš Tomčík (narodil sa 19. 9. 1922), výrazná osobnosť slovenskej kultúry, literárny historik, teoretik, kritik, vysokoškolský pedagóg, spoluautor vedeckého štatútu slovenskej literárnej vedy, ktorý zanechal viditeľné stopy v celom literárnom priestore na Slovensku, no vdáčíme mu aj za rozširovanie vedomostí a informácií o slovenskej literatúre v blízkom i vzdialenejšom zahraničí. Jeho dlhodobý pobyt v Prahe (1960 – 1975) bol veľkým prínosom pre slovakistiku. Vychoval početných

znalcov slovenskej literatúry a posilnil tak vzájomné vzťahy medzi dvoma blízkymi a navzájom sa obohacujúcimi kultúrami. Československý literárny kontext – ako sme to nazývali – nadobudol aj jeho pričinením konkrétnejšie kontúry. Zohľadniť treba aj Tomčíkove riadiaco-organizačné aktivity v rozličných orgánoch československej vzájomnosti. Jeho lektorát v Bordeaux (1976 – 1979) znamenal významný vývoj slovistiky na Západ a prvé sústavnejšie oboznamovanie zahraničných poslucháčov s literatúrou na Slovensku v širokých kultúrnych a spoločenských kontextoch.

Do kritickej arény vstúpil sériou príspevkov uverejňovaných v literárnych časopisoch (*Nový rod, Rozhľady, Tvorba*) aj tých, ktoré sám redigoval (*Slovo mladých, Mladá tvorba*). Jeho kritiky vychádzali z teoretickej základne, ktorou bol štrukturalizmus. Prvá Tomčíkova syntetická práca *Slovenská nadrealistická poézia* je osnovaná na tomto teoretickom podloží. Koncipoval ju po vojne, ale vyšla až v roku 1949 v radikálne zmenenej spoločenskej a kultúrnej situácii. Štrukturalizmus sa po februári 1948 interpretoval ako buržoázna literárnovedná disciplína a tak namiesto objektívneho posúdenia sa stala táto interesantná publikácia terčom brutálneho útoku zo strany ideologickej kritiky. Pre mladého literárneho vedca to bol nepochybne traumatizujúci zážitok. Na plnej akceptovanosti novým režimom mu nepridala ani kniha reportáží *Nová Juhoslávia*, výsledok študijného pobytu v tejto krajine, ktorá sa vtedy pokladala aj u nás za socialistickú. Od konca štyridsiatych rokov začala platiť nová paradigma, osnovaná na vulgárnej ideologizácii výskumnej problematiky. Miloš Tomčík sa tejto orientácii snažil porozumieť a napokon jej aj vyhovieť, ale potom rezignoval. Deformujúcim požiadavkám sa bránil jednak tým, že posunul svoje vedecké záujmy viac do histórie (štúdie o Sládkovičovi, Kalinčiakovi, Hodžovi, Kukučínovi a ďalších), a jednak tým, že prestal pôsobiť na Filozofickej fakulte UK, kde sa práve chystali kádrové postihy, pri ktorých nechcel asistovať a odišiel do Prahy. V roku 1979 sa stal vedeckým pracovníkom vtedajšieho Literárnovedného ústavu SAV, kde pôsobil až do odchodu do dôchodku.

Ako literárny historik sa zaoberal takmer všetkými druhmi a žánrami, ale najviac pozornosti venoval poézii, ktorá mu bola od mladosti najbližšia (*Básnické retrospektívy, Poézia na križovatkách času*). Zároveň sa presadil v širokom rozpätí literárnych dejín, od romantizmu po súčasnosť. Ťažiskové však bolo preňho 20. storočie. Tu skúmal tak ľavicovo orientovanú tvorbu, ako aj avantgardu (*Na prelome epoch* a rad štúdií o poézii a próze medzi dvoma vojnami) a to jednak cez vývinové charakteristiky, jednak cez interpretácie konkrétnych diel. Pražský pobyt využil na práce komparatívneho charakteru. Zaujali ho česko-slovenské literárne vzťahy, paralely a súvislosti. Na oboch stranách si všímal tých autorov, u ktorých sa dali zbadáť spoločné črty v motívickej rovine, v ideovom vzťahu ku skutočnosti alebo v dobovej poetike. V knižných súboroch (*Literárne dvojobrazy, Epické súradnice*) skúma slovenskú a českú literatúru ako dva svojbytné artefakty, poukazoval na ich prepojenosť, ale aj autochtonnosť.

Miloš Tomčík vstúpil do literatúry ako kritik a kritická reflexia ho zaujímala aj ako literárny žánr – v rozsiahlej knižnej publikácii *Tvorba a kritika v súčasnej literatúre* uverejnil sériu portrétov významných slovenských kritikov a zároveň skúmal ich kritické gesto. Konštatoval, že osobnostne dotovaná kritika je skutočnou tvorbou. To isté možno povedať o jeho vlastnej kritickej praxi. Ako aktívny pedagóg mal blízko ku koncipovaniu

učebných textov. Našu pozornosť si zaslúži titul *Od slovenskej moderny k dnešku*, kde – napriek číhajúcej normalizácii – pomenoval ozajstné hodnoty literárnej tvorby 20. storočia.

Myšlienkový horizont Tomčíkovho prístupu k literatúre a jeho bádateľský profil presiahol domáce hranice. Výdatne sa napájal z európskych zdrojov. Na druhej strane, slovenskú literatúru vždy pokladal za organickú súčasť vyšších literárnych a ideových celkov. V tomto zmysle obsiahlo jeho dielo a súhrn jeho aktivít moderného európskeho ducha, ktorého stopy, znaky a hodnoty nachádzal aj v slovenskej tvorbe.

Vladimír Petrik